

Іванова В. М., асистент

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького*

ФАКТОРИ САМООЧИЩЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (НА ПРИКЛАДІ МІСТА МЕЛІТОПОЛЯ)

Мелітополь - друге за значенням місто Запорізької області з цікавою і своєрідною історією та ландшафтом. Сучасний стан розвитку природничих наук пов'язаний з розробкою різних екологічних проблем території. Практика підтверджує, що вдосконалення природокористування на наукових засадах можливе на базі обґрунтованих заходів, пов'язаних із екологічною оцінкою, покращенням використання, відтворення природно-ресурсного потенціалу будь-якої території, а також його охороною.

У зв'язку з посиленням втручанням людини в довкілля, зростанням міст, проблеми раціонального природокористування та охорони природи за останні десятиріччя набули особливої гостроти.

Місто Мелітополь — це унікальний своєрідний ландшафт, що успадкував від природного ландшафту геологічну основу, геоморфологічну будову, зональні особливості клімату й гідросистему. В умовах потужної експлуатації і тиску па природне середовище антропогенних факторів (техногенних, господарських, промислових тощо) утворюється нова геосистема, де інтенсивно взаємодіють природа й техногенні складники.

Вплив промислових підприємств на міське середовище здійснюється у двох напрямках. Насамперед, це вилучення основних природних ресурсів, що використовуються на виробництві, а також другорядних, що супроводжують основні ресурси (характерно для видобувних галузей промисловості). У середніх і малих містах українського Приазов'я, до яких і належить місто Мелітополь, вплив на компоненти природного комплексу, а саме - атмосферне повітря, поверхневі води, ґрунтово-рослинний покрив, тваринний світ, — відбувається через виведення виробничих відходів,

великого транспортного потоку (особливо в напрямках: Москва-Сімферополь, Донецьк - Одеса), не завжди доцільного господарського використання сільгоспугідь (перенавантаження отрутохімікатами та ін.).

Для розв'язання питань раціонального природокористування та охорони природи є різноманітні шляхи:

- впровадження ресурсозберігаючих технологій (таких, наприклад, як оборотне водопостачання та ін.);

- вживання санітарно-технічних заходів (очищення атмосферних викидів і стічних вод підприємств); проведення екологічних експертиз; науково обґрунтоване землекористування;

- планування виробничих селітебних, рекреаційних та інших об'єктів.

При проведенні екологічних експертиз доцільно надати загальну оцінку тих природних факторів, які уможливають прогнозування стану природних систем за того чи того виду природокористування, виділення території з найбільш несприятливими поєднаннями таких факторів. На думку автора, такими факторами є геоморфологічні, кліматичні та ландшафтно-геохімічні умови.

Згідно з вченням про ландшафтно-геохімічні системи, природні комплекси є такими ландшафтно-геохімічними системами - ланками каскаду, що знаходяться на різних гіпсометричних рівнях. У таких каскадах міграційний потік речовини, за відсутності додаткових факторів перерозподілу, буде спрямований від геосистем, що знаходяться на більш високому гіпсометричному рівні, до геосистем, розташованих нижче, тобто визначатиме латеральну міграцію речовини. І тому, при територіальному плануванні промислових об'єктів, житлової забудови необхідно враховувати геоморфологічні особливості природних систем.

Серед кліматичних особливостей, що стосуються екологічно значущих параметрів, можна виділити дві групи. До першої належать фактори, що сприяють перетворенню, розкладанню забруднювальних

речовин, що потрапляють у довкілля, як правило, недоокислені. Це високі показники сумарної сонячної радіації, і, як наслідок, середньорічної температури повітря, а також кількість озону в атмосфері, про що побічно свідчать показники повторюваності гроз. До факторів, що належать до другої групи й характеризують процеси виносу, розсіювання забруднювальних речовин у повітряному басейні міста, належать швидкість і панівний напрям вітру, кількість атмосферних опадів.

Серед ландшафтно-геохімічних факторів самоочищення природного середовища міста Мелітополя нами виділено такі: нейтрально та слаболужна обстановка в ландшафтах, що сприяє руху аніоногенних елементів, які за відповідних умов можуть засвоюватися рослинами, а потім через харчові ланцюги потрапляти до організму людини; механічний склад ґрунтів, який може змінюватися від важкосуглинистого до піщаного, що насамперед позначатиметься на радіальній диференціації хімічних елементів, тобто на розподілі їх за ґрунтовим профілем; склад ґрунотвірних порід (що також позначається на особливостях радіальної диференціації хімічних елементів); гумусувапість ґрунтів (визначальна буферність ґрунтів) та інші фактори.

Отже, облік геоморфологічних, кліматичних і ландшафтно-геохімічних факторів самоочищення природного середовища та перерозподіл забруднювальних речовин у геосистемах відкривають перспективи раціонального землекористування, науково обґрунтованого територіального планування об'єктів різноманітного функціонального призначення (промислових, селітебних, транспортних, лікувально-оздоровчих та ін.), загального оздоровлення екологічного середовища міст і, як наслідок, покращення якості життя та стану здоров'я населення й, насамперед, молодого покоління.

Література:

1. Ємельянов В.О. Ресурсна функція урбанізованої геоекосистеми // В.О. Ємельянов, Л. А. Прохорова // Збірник наукових праць Інституту

геологічних наук НАН України. - Вип. 2. – 2009. – С. 252-255.

2. Мороз С.А. Методологія географічної науки: навч. посіб./ Мороз С.А., Онопрієнко В.І., Бортник С.Ю. – К.: Заповіт, 1997. – 333 с.

3. Прохорова Л.А. Антропогенне навантаження на природне середовище промислового міста (м. Мелітополь) / Л.А. Прохорова // Суспільно-географічні дослідження природно-господарського комплексу Запорізького краю і суміжних територій, (16-17 жовтня 2003 р, м. Мелітополь). – Мелітополь: ТОВ «Видавництво Мелітополь», 2003. – С. 37-39.

4. Прохорова Л.А. Геолого-геоморфологические процессы в урбанизованных ландшафтах / Л.А. Прохорова // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки. – № 6. – Том 13. – 2008. – С.151-156.

5. Прохорова Л.А. Роль моніторингових досліджень в системі «автотранспорт-екологічний стан урбосистеми» / Л.А. Прохорова // Регіональні проблеми України : Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. пр. – Херсон : ПП Вишемирский, 2009. – 488 с.

6. Торбунова М.Д. Влияние ветрового режима на загрязнение воздуха города Запорожья / М.Д. Торбунова, Н.Н. Стецишин, А.В. Непша // Нові виміри сучасного світу. Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Мелітополь, 2006. – С. 43-45.

7. Яценюк Ю.В. Геоекологія: навч. посіб./ Ю. В. Яценюк. – Вінниця: Едельвейс, 2007. – 396 с.